

УДК 336.71

І. І. Чичкан,
студент, Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара
М. М. Кошевий,
старший викладач кафедри банківської справи,
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ВІДКРИТТЯ ФІЛІЙ ІНОЗЕМНИХ БАНКІВ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто питання доцільності відкриття та присутності філій іноземних банків в Україні. Розглянуто проблеми та загрози, пов'язані з подальшим зростанням присутності іноземного капіталу в банківській системі України.

The question of expediency opening and the presence of branches of foreign banks in Ukraine have been considered in the article. Challenges and threats, which are associated with further increase the presence of foreign capital into the banking system of Ukraine have been considered.

Ключові слова: іноземний банківський капітал, філія, представництво, дочірня компанія, регулювання.

ВСТУП

Для забезпечення розвитку банківської системи необхідно створити умови для розвитку кожної окремої банківської установи. На нашу думку, умовами розвитку банків є підвищення рівня капіталізації, зниження собівартості банківських послуг, розширення фінансового інструментарію, підвищення рівня конкурентоспроможності, а також ряд інших. Серед нагальних проблем, що потребують вирішення у банківській діяльності, є обмеженість вільних грошових коштів для кредитування. До того ж українські банки через низьку капіталізацію не можуть задовольнити потреби в кредитуванні. Підвищення рівня капіталізації банків за рахунок внутрішніх джерел на даному етапі розвитку є неможливим. Сьогодні для українських банків вирішення багатьох проблемних питань пов'язане з обмеженістю як внутрішніх ресурсів, так і ресурсів всередині держави. Таким чином, вирішення питань сьогодні можливе завдяки присутності іноземного капіталу на ринку банківських послуг. Проте, за нашим переконанням, питання діяльності банків з іноземним капіталом в Україні та лібералізація правил доступу іноземного банківського капіталу треба розглядати досить детально адже, окрім позитивних наслідків, можливі і такі, що справлять негативний вплив на діяльність та розвиток банківської системи та економіки в цілому. Валерій Геєць (голова ради НБУ, директор Інституту економіки та прогнозування НАН України) звертає увагу на те, що існують досить серйозні фінансові та економічні ризики швидкого зростання частки іноземного банківського капіталу, пов'язані з можливою втратою суверенітету у сфері грошово-кредитної політики, можливим посиленням нестабільності, несподіваними коливаннями ліквідності банків, спекулятивними змінами попиту та пропозиції на грошово-кредитному ринку, можливим відпливом фінансових ресурсів [2].

Питанням щодо присутності іноземного капіталу присвячено чимало праць вітчизняних практиків та науковців. Зокрема, питанням присутності іноземного капіталу присвячені роботи М. Савлука, Т. Смолженко, В. Гейця, О. Шарова, О. Сугоняко, В. Литвицького, О. Бутенко, Д. Гладких, Н. Версаль, А. Кузнєцової та багатьох інших.

ПОСТАНОВКА ЗАДАЧІ

Метою статті є вивчення необхідності присутності іноземного банківського капіталу на ринку України, визначення можливих форм його присутності, умови та наслідки

відкриття філій іноземних банків, а також окреслення основних наслідків такої присутності для українського банківського сектора і для економіки загалом.

РЕЗУЛЬТАТИ

Аналіз різноманітних літературних джерел показав, що виділяють три основні форми присутності іноземного капіталу: представництва, дочірні компанії та філії. Вибір іноземного банку на користь одного з цих варіантів залежить від його загальної стратегії, типу діяльності, яку він збирається здійснювати в країні-реципієнті (тобто країні, де здійснюватимуться його закордонні операції) та відповідних юридичних і наглядових вимог. В Україні іноземним банкам дозволяється відкривати лише представництва та дочірні компанії. Однак у більшості економік країн, що перебувають у стадії становлення, філія є важливою та популярною формою участі іноземного банку завдяки її особливим рисам та перевагам. В табл. 1 наведено порівняльну характеристику основних форм присутності іноземного капіталу.

Опираючись на дані табл. 1, можемо зробити наступні висновки:

1. філії є невід'ємними підрозділами головного банку та діють як юридичні та функціональні відгалуження іноземного головного офісу;
2. філії не мають статусу окремої юридичної особи та окремого балансу;
3. Функція нагляду за діяльністю філій іноземних банків належить, в першу чергу, регулятору в країні походження материнської компанії, а не державним органам країни розміщення філії, що забезпечує їй певну свободу діяльності в країні розміщення у порівнянні з дочірньою компанією. І це логічно, оскільки філії є лише підрозділами головного банку, на які поширюється дія законів та регулюючих положень країни місцезнаходження головного офісу. Однак, відповідно до міжнародного досвіду, кожна країна може створювати свої правила функціонування для іноземних філій.

З точки зору банку, головні переваги у відкритті філії у порівнянні з дочірнім банком полягають у обсягах можливого кредитування. Оскільки філії лише є підрозділами головного банку, їм може бути дозволено здійснювати кредитні операції на основі капіталу головного банку, а не лише на основі регулятивного капіталу в країні-реципієнті (як у випадку дочірніх компаній). Однак це має дозволити регулюючий орган країни реципієнта. Окрім цього, філію зазвичай

Таблиця 1. Аналіз можливих форм присутності іноземного капіталу

	Представництво	Дочірня компанія	Філія
Чи має установа статус юридичної особи?	Ні	Так	Ні
Чи дозволяється здійснення банківських операцій?	Ні	Так	Так
Якому законодавству підпорядковуються?	Країни материнської компанії	Країни розміщення дочірньої компанії	В першу чергу країни материнської компанії
Основне завдання установи	Збір інформації про ринок та загальні економічні тенденції і підтримання зв'язків з дійсними та потенційними клієнтами	Здійснення основних видів банківської діяльності.	Здійснення основних видів банківської діяльності.
Обсяг здійснення операцій	Не здійснюються	Обмежуються обсягом власного капіталу дочірньої установи	Обмежуються обсягом капіталу материнського банку
Чи можливе формування мережі?	Ні	Так	Так

Безперечно, входження банків з іноземним капіталом на фінансовий ринок України загалом справляє позитивний вплив на розвиток банківської системи. Однак, значна лібералізація цього процесу може призвести до негативних наслідків. Тому, на наш погляд, доцільно вивчити зарубіжний досвід у цій сфері (табл. 2).

Більшість країн світу використовує жорстке регулювання та контроль за відкриттям і функціонуванням філій іноземних банків на тери-

торії своїх країн, зважаючи на те, що ці філії не є самостійними юридичними особами, а тільки підрозділами юридичних осіб, які знаходяться за кордоном і діяльність яких регулюється іноземним законодавством [2].

Фактично багато аргументів проти дозволу на відкриття філій іноземних банків озвучують ті, хто зазнає негативно-го впливу від відкриття фінансового сектора, незважаючи на те, що у інших сегментах економіки переважають позитивні наслідки. Як свідчить табл. 2, існування значних економічних переваг переконало державні органи багатьох країн з перехідною економікою дозволити діяльність філій іноземних банків.

В Україні немає суттєвих законодавчих перепон для входження іноземного капіталу на вітчизняний ринок банківських послуг. Існуючі обмеження стосуються видів комерційної присутності іноземних банків [4], зокрема, вітчизняне законодавство не передбачає безпосереднього створення філій іноземними банками, і практично єдиний спосіб ведення бізнесу в Україні для них — створення дочірнього підприємства.

Дозвіл на відкриття філій іноземних банків може дати ряд переваг, але несе з собою також і ряд ризиків. Досвід більшості країн з перехідною економікою свідчить, що створення філій іноземних банків є кроком на шляху лібералізації. Досвід останніх фінансових криз у Мексиці та Аргентині показав, що банки з іноземним капіталом стали стабілізуючою силою. Відкриття банківського сектора для іноземних філій в Україні може мати сильний позитивний вплив на банківський сектор, обсяг імпорту капіталу та прями іноземні інвестиції, торгівлю, а також на фінансовий ринок. Однак відкриття філій необхідно буде регулювати належними чином задля мінімізації можливих ризиків, таких як поява ненадійних банків чи послаблення стабільності та безпечності вкладів.

Проблема регулювання ступеня відкритості внутрішнього банківського сектора для іноземних банків існує в будь-якій країні. Узагальнюючи світовий досвід з цього приводу, можна умовно поділити всі країни на три групи:

- перша група складається з розвинутих країн — у їхніх фінансових системах майже немає іноземних банків (наприклад, у США, Німеччині, Швейцарії, Японії частка активів іноземних банків не перевищує 5—8%);

- до другої групи відносяться країни, де іноземна власність домінує, і можна говорити про повний іноземний контроль над місцевим банківським сектором (наприклад Непал, Бахрейн, Йорданія, Ботсвана, Нова Зеландія).

- третя група репрезентує країни, до яких відноситься і Україна, і у яких рівень присутності іноземних банків коливається від 15% до 80% активів банківської системи [4].

Одночасно з цим світовий досвід розширення присутності банків з іноземним капіталом вказує на певні особливості:

- за останні роки частка банківських активів, що контролюють іноземні банки, стабільно зростає (особливо в країнах Центральної та Східної Європи, Латинської Америки);

- банки з іноземним капіталом, як правило, на початковому етапі діяльності на національних ринках концентрують свою увагу на окремій ринковій ніші: обслуговують іноземні компанії та міжнародну торгівлю, проте у міру закріплення на фінансових ринках вони дедалі активніше займаються роздрібним банківським бізнесом;

- здебільшого активне проникнення іноземного банківського капіталу на національні фінансові ринки справило динамічний вплив на ефективність і конкурентоспроможність місцевої банківської системи;

- прихід іноземних банків пов'язаний з привнесенням і впровадженням новітніх банківських технологій, передових стандартів менеджменту, що сприяє якіснішому і комплексному задоволенню потреб клієнтів у банківських продуктах [3, с. 26].

Вільний доступ на український ринок філій іноземних банків, а також спрощений порядок їх акредитації призведуть до перерозподілу ринку на їх користь та концентрації в цих банківських установах значної частини фінансових потоків. Разом з тим, в умовах загрози фінансової кризи саме іноземні філії можуть стати найбільш нестабільною складовою фінансового ринку, оскільки є імовірність, що головні банки для мінімізації своїх ризиків та втрат будуть згортати їх діяльність в Україні та відкликати кредитні ресурси та інвестиції [1].

Можливість швидкого згорання діяльності філій іноземних банків при одночасній слабкості іншої частини банківського сектора призведе не тільки до поглиблення фінансової кризи, а і спровокує суцільний колапс економіки, яка залишиться без національної фінансової системи, здатної належним чином виконувати свої суспільні функції і

надати необхідну фінансову підтримку.

Багато опонентів відкриття філій іноземних банків вважають, що це відкріє двері для ненадійних іноземних банків з поганою репутацією, недостатньою капіталізацією та низькими рейтингами. Вони побоюються, що в Україні філії можуть відкривати банки з країн, в яких існує слабкий банківський нагляд, що поставить під загрозу депозити місцевих вкладників. Вони також припускають, що філії іноземних банків можуть здійснювати незаконні операції, такі як нелегальний експорт капіталу та відмивання грошей. Ці ризики слід розглядати цілком серйозно, але їх можна успішно мінімізувати за допомогою ретельного відбору претендентів на відкриття філії, обмежуючи їх коло висококласними міжнародними банками з високою репутацією. Наглядові органи України шляхом підписання відповідних угод та посилення співпраці з наглядовими органами інших країн можуть забезпечити, що дозвіл на відкриття філій надаватиметься лише банкам тих країн, де існує належний нагляд.

Часто головним занепокоєнням політиків та економістів у питанні залучення іноземних банків є фінансова стабільність. Опоненти приходу іноземних банків побоюються, що філії іноземних банків у кризові часи зменшуватимуть обсяг кредитування більше, ніж українські банки. У такому випадку це може призвести до швидкого відтоку капіталу. Вважають, що філії іноземних банків менш "ляльні" та більше схильні "накивати п'ятами", якщо інвестиції не дадуть очікуваного результату.

Хоча це здається правдоподібним на перший погляд, досвід показує, що присутність іноземних банків загалом не збільшує, а навіть зменшує вірогідність банківських криз. Багатонаціональні банки спираються на диверсифікований глобальний портфель кредитів. В результаті цього криза в країні розміщення чинить на них менший вплив, ніж на місцевих конкурентів і вони можуть бути стабільним та антициклічним джерелом кредитування. Дослідження встановили, що іноземні банки впроваджують більш досконалу практику управління ризиками та імпортують ефективний банківський нагляд від регуляторів у країні місцезнаходження головного офісу. До того ж діяльність філії іноземного банку вимагає розширених знань про місцеву економіку і її правове поле та потребує суттєвих інвестицій в приміщення, інфраструктуру та підготовку кадрів. Отже, створення філії в іноземній країні є серйозним рішенням та, можливо, буде частиною довгострокової стратегії банку. Насправді, як показує досвід, філії іноземних банків, як правило, не закриваються під час фінансової кризи.

ВИСНОВКИ

Належне регулювання критично важливе для мінімізації потенційних ризиків приходу філій іноземних банків. Особи, що відповідають за формування економічної політики, постають перед вибором між належними наглядовими вимогами та інтенсивністю появи філій іноземних банків. Якщо іноземним банкам доведеться дотримуватись численних вимог та суттєвих обмежень, їм серйозно бракуватиме стимулів для відкриття філій. В результаті це може зменшити позитивний вплив приходу іноземних банків. З іншого боку, надто вільне регулювання поставить під загрозу місцевих користувачів банківських послуг та може загрожувати добробуту та стабільності фінансового сектора. Нижче ми окреслимо основні регуляторні заходи, які потрібно здійснити для регулювання діяльності філій іноземних банків.

По-перше, регуляторні положення повинні гарантувати, що лише надійні банки отримують дозвіл на відкриття філії. Цього можна досягти за допомогою допуску лише тих банків, які відповідають мінімальним вимогам щодо власного капіталу, балансових активів та кредитного рейтингу. Іншою передумовою допуску повинна бути добра якість банківського нагляду в країні місцезнаходження головного бан-

Таблиця 2. Можливість відкриття філії іноземного банку в країнах з перехідною економікою

Країна	Можливість	Країна	Можливість
Вірменія	Так	Киргизія	Так
Азербайджан	Так	Латвія	Так
Білорусь	Ні	Литва	Так
Болгарія	Так	Молдова	Так
Китай	Так	Польща	Так
Хорватія	Так	Румунія	Так
Чехія	Так	Росія	Так
Естонія	Так	Словаччина	Так
Угорщина	Так	Словенія	Так
Казахстан	Так	Україна	Ні

ку. Дозвіл повинен надаватись лише банкам тих країн, нагляд у яких відповідає "Базельським основним принципам ефективного банківського нагляду", тобто недостатньо лише перевірити стабільність банку необхідно також оцінити належність банківського нагляду.

По-друге, важливо буде належним чином здійснювати нагляд за платоспроможністю та ліквідністю філій іноземних банків. Відповідно до міжнародних правил, нагляд за платоспроможністю є справою, в першу чергу, органів у країні місцезнаходження головного офісу банку. І це цілком слушно, оскільки платоспроможність філії неможливо відокремити від платоспроможності головного банку, а юридичне право на доступ до бухгалтерських книг мають державні органи в країні місцезнаходження головного офісу. Наприклад, на території Європейського Союзу філіям не потрібно дотримуватись будь-яких вимог щодо платоспроможності. Однак державні органи багатьох країн-реципієнтів висувають додаткові вимоги до філій іноземних банків.

По-третє, наглядові органи повинні піклуватись про належний захист вкладів, залучених філіями іноземних банків, та регулювати ліквідацію філій. Філія може збанкрутувати лише у випадку банкрутства головного банку. Оскільки вони утворюють єдину банківську одиницю, обидві установи несуть солідарну відповідальність за банкрутство своїх активів. Завдяки відсутності окремого юридичного статусу депозити у філії іноземного банку у загальних випадках підпадають під схему страхування вкладів у країні місцезнаходження головного офісу. Однак двадцять п'ять країн, в тому числі США та Канада, вимагають від усіх філій іноземних банків брати участь у своїх вітчизняних схемах захисту вкладів. На нашу думку, такий варіант регулювання є прийнятним.

Література:

- Галіцейська Ю.М. Вплив світової економічної глобалізації на присутність іноземного капіталу в банківській системі України [Електронний ресурс] / Ю.М. Галіцейська. — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_gum/aprer/2008_4_2/71.pdf.
- Гець В. Іноземний капітал у банківській системі України [Електронний ресурс] / В. Гець // Режим доступу: www.dt.ua/2000/2040/53895/.
- Забчук Г. Іноземний капітал в банківській системі України як стимул розвитку економіки / Г. Забчук // Вісник ТНЕУ. — 2008. — № 2. — С. 23—28.
- Наумов О. Допуск філій іноземних банків на ринок України: перспективи та ризики [Електронний ресурс] / О. Наумов. — Режим доступу: www.parlament.org.ua/index.php.

Стаття надійшла до редакції 14.06.2011 р.